

Στάσεις Ιατρών και Νοσηλευτών απέναντι στη Διεπαγγελματική Συνεργασία. Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Attitudes of Physicians and Nurses toward interprofessional collaboration. Literature Review

Authors: Γρηγορίου Πολυξένη¹, Χαραλάμπους Αντρέας², Παπασταύρου Ευριδίκη³, Μερκούρης Αναστάσιος⁴.

1. BSc, MSc, PhD(c) Νοσηλευτική Λειτουργός / Λειτουργός Αναζωογόνησης, ΟΚΥΠΥ Γενικό Νοσοκομείο Λεμεσού
2. BSc, MSc, PhD Καθηγήτριας Τμήμα Νοσηλευτικής, Σχολή Επιστημών Υγείας, Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου
3. BSc, MSc, PhD Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Τμήμα Νοσηλευτικής, Σχολή Επιστημών Υγείας, Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου
4. BSc, MSc, PhD Αναπληρωτής Καθηγητής Τμήμα Νοσηλευτικής, Σχολή Επιστημών Υγείας, Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Περίληψη

Εισαγωγή: Η Διεπαγγελματική συνεργασία (ΔΣ) αναφέρεται στη συνεργασία σε άτομα που ανήκουν σε διαφορετικά επαγγέλματα όπως για παράδειγμα ιατροί και νοσηλευτές. Η ύπαρξη διεπαγγελματικής συνεργασίας συμβάλλει τα μέγιστα στην ασφάλεια του ασθενή, στην επαγγελματική ικανοποίηση, στη γρήγορη αποθεραπεία και στη μείωση του κόστους και του ποσοστού θνησιμότητας.

Σκοπός: Η διερεύνηση του επιπέδου στάσεων των ιατρών και νοσηλευτών ως προς τη διεπαγγελματική συνεργασία μέσα από ανασκόπηση της επιστημονικής βιβλιογραφίας

Υλικό και Μέθοδος: Η ανασκόπηση διενεργήθηκε την περίοδο 2016-2023 με βάση προκαθορισμένα κριτήρια, στις βάσεις δεδομένων, PubMed, Scopus, CINAHL Plus, Cochrane και Google Scholar, χρησιμοποιώντας τις λέξεις-κλειδιά σε συνδυασμούς (interprofessional, relations, collaboration, relationship, teamwork, "group work") and (nurses, "nursing staff", nurse, nursing), and (physicians, doctors).

Αποτελέσματα: Η αναζήτηση κατέληξε σε 13 μελέτες και τα αποτελέσματα έδειξαν στην πλειοψηφία των μελετών ότι οι νοσηλευτές παρουσιάζουν θετικότερη στάση ως προς την διεπαγγελματική συνεργασία σε σχέση με τους ιατρούς. Επιπλέον από τη θεματική ανάλυση των αποτελεσμάτων της ανασκόπησης, διαφάνηκαν οι παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις τόσο των νοσηλευτών όσο και των ιατρών.

Συμπεράσματα: Η ανασκόπηση επιβεβαίωσε τις διαστάσεις του προβλήματος και τα κενά στην βιβλιογραφία τα οποία θα πρέπει να ληφθούν υπόψη από μελλοντικούς ερευνητές για περαιτέρω διερεύνηση του θέματος, αλλά και από υπεύθυνους χάραξης πολιτικής υγείας.

Λέξεις κλειδιά: Διεπαγγελματική συνεργασία, ιατροί, νοσηλευτές, στάσεις

Abstract

Introduction: Interprofessional collaboration refers to the collaboration of people belonging to different professions such as physicians and nurses. It refers to the process of developing cooperation between health professionals belonging to different specialties and contributes to patient safety, work satisfaction, rapid recovery and reduction of costs and mortality.

Purpose: The aim was to investigate the level of attitudes of doctors and nurses towards interprofessional collaboration through a review of the scientific literature.

Material and Method: The review was conducted in the period 2016-2022 based on predefined criteria, in the databases PubMed, Scopus, CINAHL Plus, Cochrane and Google Scholar, using the keywords in combinations, (interprofessional, interdisciplinary, relations, collaboration, relationship, multidisciplinary, teamwork, "group work"), and (nurses, "nursing staff", nurse, nursing), and (physicians, doctors).

Results: The search resulted in 13 studies. From the review it was found that in the majority of studies, nurses have a more positive attitude towards interprofessional collaboration than physicians. In addition, from a thematic analysis of the review, the factors influencing the attitudes of both nurses and physicians became apparent.

Conclusions: The review confirms the dimensions of the problem and the gaps in the literature that should be considered by future researchers for further investigation of the topic, but also by hospital policy makers.

Key words: Interprofessional collaboration, physicians, nurses, attitudes

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αποτελεσματική και έγκαιρη αντιμετώπιση των θεμάτων υγείας και των μεγάλων προκλήσεων που ταλανίζουν την σύγχρονη κοινωνία αποτελούν σκοπό της γενικής στρατηγικής υγείας σε επίπεδο κράτους αλλά και σε επίπεδο οργανισμού. Η εύρυθμη και ομαλή λειτουργία ενός οργανισμού αποτελεί τον πιο σημαντικό στόχο της διοίκησης, και ένας σημαντικός παράγοντάς που συμβάλλει τα μέγιστα στην ομαλή λειτουργία ενός οργανισμού είναι ανάμεσα σε άλλους, η συνεργασία μεταξύ των εργαζομένων (Μπουράντας 2003; Hossny και Sabra 2021).

Η βέλτιστη λειτουργία ενός οργανισμού παροχής υπηρεσιών υγείας και φροντίδας εξαρτάται και από το βαθμό συνεργασίας των επιμέρους ειδικοτήτων υγείας, οι οποίοι απασχολούνται σε αυτόν, δηλαδή από τη ΔΣ (Miller και συν., 2008). Η άριστη συνεργασία και η ομαδική δουλειά μεταξύ των επαγγελματιών υγείας έχει σαν αποτέλεσμα την ποιότητα στην παροχή υπηρεσιών φροντίδας, και στην έκβαση των ασθενών, έτσι ώστε η υγεία τους να βελτιωθεί και να αποκατασταθεί το συντομότερο δυνατό (Kenny, 2002; Kaifi et al., 2021).

Ο όρος ΔΣ αναφέρεται στη συνεργασία σε άτομα που ανήκουν σε διαφορετικά επαγγέλματα όπως για παράδειγμα ιατροί και νοσηλεύτες. Είναι η διαδικασία ανάπτυξης συνεργασίας μεταξύ των επαγγελματιών υγείας που ανήκουν σε διαφορετικές ειδικότητες (Aytem et al., 2017; Kaifi et al., 2021; Σαπουντζή- Κρέπια, 2004). Αναποτελεσματική συνεργασία νοσηλεύτη-ιατρού επηρεάζει την έκβαση των ασθενών, την εργασιακή ικανοποίηση και το οργανωτικό κόστος (Amsalu et al., 2014; Kaifi et al., 2021).

ΣΚΟΠΟΣ

Η μελέτη αποσκοπούσε στη διερεύνηση του επιπέδου στάσεων των ιατρών και των νοσηλευτών απέναντι στη Διεπαγγελματική Συνεργασία, τη διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων καθώς και παράγοντες που πιθανόν να σχετίζονται με τη στάση τους.

ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

Για την ανασκόπηση ακολουθήθηκε η προσέγγιση PRISMA η οποία οργανώνεται σε 5 διακριτά στοιχεία ή βήματα. Ξεκινά με μια σαφώς διατυπωμένη ερώτηση, χρησιμοποιώντας την ερώτηση για την ανάπτυξη συγκεκριμένων κριτηρίων ένταξης για τον προσδιορισμό των σχετικών μελετών, ακολουθεί η αναζήτηση, η αξιολόγηση και η επιλογή των μελετών και ολοκληρώνεται με τη χαρτογράφηση των δεδομένων και την ερμηνεία των ευρημάτων της ανασκόπησης (Moher et al., 2010)

Για τον καθορισμό του ερωτήματος της ανασκόπησης περιλήφθηκαν τα στοιχεία του πλαισίου PCC (Population - Concept - Context) (Συμμετέχοντες / Έννοια / Πλαίσιο) (Peters et al., 2015). Τα ερωτήματα που προέκυψαν ήταν τρία:

1. Ποια η στάση των Νοσηλευτών και των ιατρών ως προς την Διεπαγγελματική συνεργασία;
2. Ποια η διαφορά στη στάση των Νοσηλευτών και των ιατρών ως προς την Διεπαγγελματική συνεργασία;
3. Ποιοι δημογραφικοί ή άλλοι οργανωσιακοί παράγοντες σχετίζονται με τη στάση των Νοσηλευτών και των Ιατρών ως προς την Διεπαγγελματική συνεργασία;

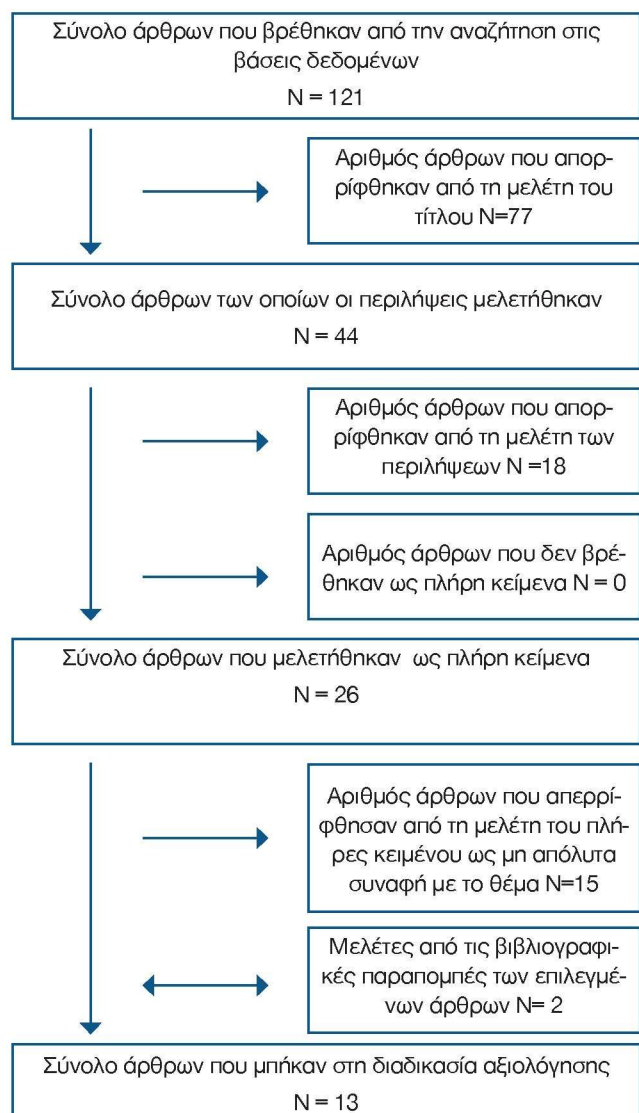
Η αναζήτηση πραγματοποιήθηκε κατά την περίοδο 2016-2023, για δημοσιευμένα άρθρα τόσο στην αγγλική όσο και στην ελληνική γλώσσα, στις βάσεις δεδομένων, PubMed, Scopus, CINAHL Plus, Cochrane, Google Scholar καθώς και σε ελληνικά επιστημονικά ιατρικά και νοσηλευτικά περιοδικά, χρησιμοποιώντας τις λέξεις-κλειδιά σε συνδυασμούς (interprofessional, relations, collaboration,

relationship, teamwork, "group work"), and (nurses, "nursing staff", nurse, nursing), and (physicians, doctors).

Η αναζήτηση επικεντρώθηκε σε μελέτες που στόχευαν στη διερεύνηση ΔΣ ιατρών και νοσηλευτών. Επιπλέον, για να συμπεριληφθεί ένα άρθρο στην παρούσα βιβλιογραφική ανασκόπηση έπρεπε να τηρεί τα ακόλουθα κριτήρια:

- Ερευνητική μελέτη (ανεξαρτήτως σχεδιασμού) σχετικά με το θέμα.
- Μελέτες που έχουν δημοσιευθεί τα τελευταία δέκα χρόνια.
- Ο μελετώμενος πληθυσμός να περιλαμβάνει ιατρούς και νοσηλεύτες.
- Άρθρα με πρόσβαση σε πλήρες κείμενο.
- Άρθρο στην Αγγλική ή την Ελληνική γλώσσα.

Στη πλειοψηφία των μελετών και συγκεκριμένα 6 μελέτες έχουν διεξαχθεί από νοσηλευτές (Amsalu et al., 2014; Matziou et al., 2014; Bowles, et al., 2016; Suryanto et al., 2016; Girish 2019; Hossny and Sabra, 2021) και 2 από ιατρούς, πιο συγκεκριμένα η 1 από φοιτητή ιατρικής (Kaifi et al., 2021) και η 2η από ιατρό (Weaver et al., 2015) (Διάγραμμα 1).

Διάγραμμα 1: Αναζήτηση στην επιστημονική βιβλιογραφία

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Οι μελέτες οι οποίες έχουν συμπεριληφθεί στην παρούσα ανασκόπηση έχουν διεξαχθεί στις ακόλουθες χώρες, στο Πακιστάν (1) (Kaifi et al., 2021) στην Αίγυπτο (1) (Hossny and Sabra 2020) στην Παλαιστίνη (1) (Elsous et al., 2017), στη Σιγκαπούρη (1) (Zheng et al., 2016), στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (2) (Bowles et al., 2016; Weaver et al., 2015), στην Ιταλία (2) (Alcuskus et al., 2016; Caricati et al., 2015), στην Ινδονησία (1) (Suryanto et al., 2016), στην Κίνα (Wang et al., 2015), στην Αιθιοπία (2) (Amsalu et al., 2014; Girish 2019), στην Ελλάδα (Matziou et al., 2014) (Πίνακας 1).

Ο πληθυσμός που συμμετείχε στις μελέτες ήταν ιατροί και νοσηλευτές και ο αριθμός των συμμετεχόντων ήταν από 31 μέχρι 543 νοσηλευτές και από 24 μέχρι 423 ιατροί. Τα τμήματα που εργαζόνταν αφορούσαν γενικά νοσηλευτικά τμήματα εντατικές μονάδες αλλά και εξωτερικά ιατρεία.

Όλες οι μελέτες είχαν ακολουθήσει την ποσοτική προσέγγιση και η κλίμακά του Jefferson Scale of Attitude toward PhysicianNurse Collaboration (JSAPNC) χρησιμοποιήθηκε σε 9 από τις 13 μελέτες. Ενώ οι υπόλοιπες 4 μελέτες χρησιμοποίησαν διαφορετικά εργαλεία :

α) Την κλίμακα CPS (Collaborative Practice Scale), που αποτελεί ένα εργαλείο μέτρησης της αλληλεπίδρασης ιατρών και νοσηλευτών σε επίπεδο συνεργασίας (Weiss and Davis, 1985; Kenaszchuk et al., 2010).

β) Το ερωτηματολόγιο "Communication and Collaboration among physicians and nurses" (CCCT), (Vazirani et al., 2005).

γ) Το ερωτηματολόγιο Safety Attitudes Questionnaire team work climate (SAQ) (Sexton et al., 2006).

δ) Την κλίμακα Nurse-Physicians Collaboration Scale (NPCS) (Ushiro, 2009).

Θεματική ανάλυση των αποτελεσμάτων στάση των Νοσηλευτών και των Ιατρών ως προς την ΔΣ

Αναφορικά με το πρώτο ερώτημα μέσα από τα αποτελέσματα, φάνηκε ότι στην πλειοψηφία (Σε 9 από τις 13 μελέτες) των μελετών φαίνεται ότι οι νοσηλευτές παρουσιάζουν θετικότερη στάση απέναντι στη ΔΣ σε σχέση με τους ιατρούς (Amsalu et al., 2014; Elsous et al., 2017; Girish, 2019; Hossny and Sabra, 2021; Kaifi et al., 2021; Alcuskus, et al., 2016; Suryanto et al., 2016; Wang et al., 2015; Zheng et al., 2016). Στον αντίποδα οι 3 από τις 13 μελέτες αναφέρουν ότι οι ιατροί παρουσιάζουν υψηλότερη βαθμολογία όσο αφορά το επίπεδο αντίληψης απέναντι στη ΔΣ σε σχέση με τους νοσηλευτές (Caricati et al., 2015; Weaver et al., 2015; Bowles et al., 2016). Σημαντικό είναι να αναφέρουμε ότι και στις 9 μελέτες στις οποίες οι νοσηλευτές παρουσιάζουν θετικότερη στάση χρησιμοποιήθηκε η κλίμακά του Jefferson η οποία μετρά τις στάσεις. Σε μετανάλυση που περιέλαβε 51 έρευνες από το 1999 μέχρι το 2013 και διερευνούσε τις διαφορές μεταξύ ιατρών και νοσηλευτών απέναντι στη ΔΣ, αναφέρεται ότι στις έρευνες που είχαν χρησιμοποιηθεί κλίμακες για μέτρηση των στάσεων οι νοσηλευτές σημείωναν υψηλότερες βαθμολογίες, ενώ όταν το εργαλείο μετρούσε αντιλήψεις, οι ιατροί σημείωναν υψηλότερες βαθμολογίες (Sollami et al., 2015).

Νοσηλευτές σε χώρες όπου επικρατεί περισσότερο το συμπληρωματικό μοντέλο στην ανάληψη επαγγελματικών ευθυνών, ή και ανήκουν σε πιο φιλελεύθερο σύστημά όπως για παράδειγμα οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ελλάδα, είχαν πιο ευνοϊκές στάσεις από ό,τι οι νοσηλευτές σε χώρες όπου το ιεραρχικό μοντέλο είναι πιο

διαδεδομένο, όπως η Ιταλία (Alcuskus et al., 2016). Τόσο στις χώρες της Μέσης Ανατολής, όσο και στις χώρες της Ασίας όπως επίσης και στην Αιθιοπία, εξακολουθεί να επικρατεί το ιεραρχικό μοντέλο και ως εκ τούτου η κυριαρχία των ιατρών στη σχέση ιατρών νοσηλευτών διαφορές, οι νοσηλευτές έχουν θετικότερη στάση και δίνουν προτεραιότητα στη ΔΣ περισσότερο από ότι οι ιατροί (Hojat et al., 2003).

Η διαφορά στη στάση των Νοσηλευτών και των Ιατρών ως προς τη ΔΣ

Αναφορικά με το δεύτερο ερώτημα η ανάλυση των υποκλιμάκων Jefferson αποκάλυψε ότι οι νοσηλευτές σημείωσαν υψηλότερη βαθμολογία από τους γιατρούς τόσο στη φροντίδα έναντι θεραπείας (Amsalu et al., 2014; Girish 2019; Hossny and Sabra 2021; Kaifi et al., 2021; Suryanto et al., 2016) όσο και στη ψυχοκοινωνική πτυχή της φροντίδας (Elsous et al., 2017; Alcuskus and Hojat, 2016).

Επιπλέον, οι νοσηλευτές στην πλειοψηφία των ερευνών συμφώνησαν στην απόρριψη του κυρίαρχου ρόλου του γιατρού (Amsalu et al., 2014; Elsous et al., 2017; Girish, 2019; Hossny and Sabra, 2020; Kaifi et al., 2021; Alcuskus et al., 2016; Suryanto et al., 2016; Wang et al., 2015; Zheng et al., 2016) και είχαν θετική στάση ως προς στην αυτονομία των νοσηλευτών σε αντίθεση με τους ιατρούς (Zheng et al., 2016).

Στην πλειοψηφία των μελετών, παρουσιάζονται ρητά πιο θετικές στάσεις και προσανατολισμός ως προς την «κοινή εκπαίδευση και ομαδική εργασία» και για τις 2 ομάδες, (Amsalu et al., 2014; Elsous et al., 2017; Girish, 2019; Hossny and Sabra, 2021; Kaifi et al., 2021; Alcuskus et al., 2016; Suryanto et al., 2016; Wang et al., 2015; Zheng et al., 2016).

Όσο αφορά τις μελέτες που δεν χρησιμοποίησαν εργαλείο μέτρησης των στάσεων αλλά εργαλείο μέτρησης αντιλήψεων, φάνηκε ότι οι ιατροί αντιλαμβάνονται και βαθμολογούν το επίπεδο συνεργασίας σε πολύ ψηλό επίπεδο σε αντίθεση με τους νοσηλευτές (Bowles et al., 2016; Caricati et al., 2015; Weaver et al., 2015). Στη μελέτη των Bowles et al., (2016) αναφέρεται ότι η διαφορά στη αντίληψη των 2 ομάδων οφείλεται στο γεγονός ότι οι ιατροί έχουν μεγαλύτερο όγκο εργασίας σε σχέση με τους νοσηλευτές.

Παράγοντες οι οποίοι σχετίζονται με τη στάση των Νοσηλευτών και των Ιατρών ως προς τη ΔΣ

Όσον αφορά το φύλο των συμμετεχόντων στη μελέτη των Suryanto et al., (2016) φάνηκε ότι οι άντρες νοσηλευτές είχαν πιο θετική στάση από τις γυναίκες (Suryanto et al., 2016) σε αντίθεση με τα αποτελέσματα των Zheng et al., (2016) όπου οι γυναίκες είχαν θετικότερη στάση(Alcuskus et al., 2016; Zheng et al., 2016). Ενώ στις υπόλοιπες μελέτες σε σχέση με το φύλο φάνηκε ότι οι γυναίκες δεν είχαν ιδιαίτερη διαφορά με τους άντρες (Kaifi et al., 2021; Girish, 2019; Wang et al., 2015).

Επίσης φάνηκε ότι οι νοσηλευτές με ανώτερη εκπαίδευση είχαν θετικότερη στάση (Matziou et al, 2014; Suryanto et al., 2016; Zheng et al., 2016).

Όσον αφορά την ηλικία, η μελέτη των Elsous et al., (2017) αποκάλυψε ότι μια θετικότερη στάση φαίνεται να έχουν οι νεαρότεροι σε ηλικία (Elsous et al., 2017; Alcuskus et al., 2016; Suryanto

et al., 2016) γεγονός που δεν ισχύει όσο αφορά τα χρόνια εμπειρίας (Elsous et al., 2017). Σε αντίθεση με τη μελέτη των Hossny and Sabra (2021) όπου τα ευρήματα δεν συμφωνούν ότι η ηλικία συσχετίζεται θετικά με τη ΔΣ (Zheng et al., 2016) αλλά συμφωνούν ότι η εμπειρία δεν φαίνεται να επηρεάζει (Elsous et al., 2017; Girish 2019; Hossny and Sabra, 2021; Zheng et al., 2016). Στον αντίποδα η μελέτη των Suryanto et al., 2016 η οποία αναφέρει ότι η εμπειρία έχει σημαντική επίδραση (Matziou et al., 2014; Suryanto et al., 2016).

Στην ίδια μελέτη φάνηκε ότι οι γενικοί ιατροί είχαν πιο θετική στάση σε σχέση με τους ειδικούς ιατρούς, και το αποδίδουν στο γεγονός ότι οι ειδικοί ιατροί έχουν περισσότερες γνώσεις και δεξιότητες που αφορούν στην φροντίδα των ασθενών σε σχέση με τους γενικούς ιατρούς (Suryanto et al., 2016).

Όσον αφορά σύγκριση μεταξύ οργανισμών γίνεται αναφορά μόνο σε

Πίνακας 1: παρουσίαση ανασκόπησης επιστημονικής βιβλιογραφίας

A/A	Συγγραφείς/ Χρονολογία	Σκοπός	Σχεδιασμός /Δείγμα	Συλλογή δεδομένων	Αποτέλεσμα
1.	Abdullah K, Muhammad A. T, Almeera I, Jannat S, and Mujahid A. (Πακιστάν, 2021)	Προσδιορισμός των στάσεων των γιατρών και των νοσηλευτών που εργάζονται σε διαφορετικά νοσοκομεία στην περιοχή Ισλαμαμπάντ-Ραβαλπίντι του Πακιστάν.	Περιγραφική μελέτη συσχέτισης. Ευκολίας. 374 επαγγελματίες Υγείας Νοσηλεύτες (51,1%) Ιατροί (48,9%) Περιβάλλον: Διεξήχθη σε 3 δημόσια και τρία ιδιωτικά νοσοκομεία.	Εργαλείο: The Jefferson Scale of Attitudes toward Physician – Nurse Collaboration (Hojat et al., 1999). E: Δεν αναφέρεται A: Cronbach alpha .71 Τρόπος συλλογής δεδομένων: Ατομική διανομή ερωτηματολογίου στους συμμετέχοντες.	Οι νοσηλεύτες είχαν πιο θετική στάση ως προς την διεπαγγελματική συνεργασία σε σύγκριση με τους γιατρούς (mean: 50,81 vs 47,48, p<.01). Σημειώνοντας υψηλότερες βαθμολογίες και στις 4 κλίμακες του εργαλείου. Εκπαίδευση και συνεργασία 24,87 έναντι 23,72 p<.001, φροντίδα έναντι θεραπείας 10,88 έναντι 9,42 p<.001, αυτονομία Νοσηλευτών 10,89 έναντι 10,51 p=.004. Κυριαρχία των ιατρών 4,17 έναντι 3,82 p=.044.
2.	Eman K, Hanaa E. (Αίγυπτος, 2020)	Διερεύνηση της στάσης των επαγγελματιών υγείας ως προς τη συνεργασία νοσηλευτών-γιατρών και διερεύνηση του επιπέδου ικανοποίησης σχετικά με την ποιότητα της μεταξύ τους συνεργασίας.	Περιγραφική μελέτη συσχέτισης. Ευκολίας. 338 επαγγελματίες υγείας (158 Νοσηλεύτες πρακτικής άσκησης, 139 Νοσηλεύτες και and 41 Ιατροί) Περιβάλλον: Πανεπιστημιακό νοσοκομείο.	Εργαλείο: The Jefferson Scale of Attitudes toward Physician – Nurse Collaboration (Hojat et al., 1999). E: Δεν αναφέρεται A: Cronbach alpha 0.70–0.93 Τρόπος συλλογής δεδομένων: Ατομική διανομή ερωτηματολογίου στους συμμετέχοντες Ατομική διανομή ερωτηματολογίου στους συμμετέχοντες.	Οι νοσηλεύτες πρακτικής άσκησης είχαν τη χαμηλότερη βαθμολογία (38,6%) σε σχέση με το επίπεδο ικανοποίησης, σε αντίθεση με τους ιατρούς (61%). Οι νοσηλεύτες είχαν την υψηλότερη θετική στάση (48,45 (4,03) ως προς τη συνεργασία.
3.	Degavi G. (Αιθιοπία, 2019)	Αξιολόγηση της συνεργασίας μεταξύ ιατρών και νοσηλευτών.	Περιγραφική μελέτη συσχέτισης. Ευκολίας. Νοσηλεύτες (n = 226) Ιατροί (n = 67) Περιβάλλον: Διεξήχθη σε 2 μεγάλα περιφερειακά δημόσια νοσοκομεία.	Εργαλείο: The Jefferson Scale of Attitudes toward Physician – Nurse Collaboration (Hojat et al., 1999). E: Δεν αναφέρεται A: Δεν αναφέρεται Τρόπος συλλογής δεδομένων: Ατομική Διανομή ερωτηματολογίου στους συμμετέχοντες.	Οι νοσηλεύτες είχαν πιο θετική στάση ως προς την συνεργασία σε σχέση με τους ιατρούς (p-value 0.003). Οι νεότεροι σε ηλικία παρουσίαζαν συχνότερα συμπεριφορά συνεργασίας σε σχέση με τους μεγαλύτερους σε ηλικία (p value=0.002). Την ίδια συμπεριφορά είχαν και οι συμμετέχοντες με λιγότερα χρόνια εμπειρίας σε σχέση με αυτούς που είχαν περισσότερα χρόνια εμπειρίας (p value=0.000).
4.	Elsous A, Radwan M, Mohsen S (Παλαιστίνη, 2017)	Διερεύνηση της στάσης του νοσηλευτικού και ιατρικού προσωπικού ως προς τη συνεργασία.	Περιγραφική μελέτη συσχέτισης. Ευκολίας. Νοσηλεύτες (n = 543) Ιατροί (n = 423) Π.Α.: νοσηλεύτες 75.6% ιατροί 24.4% Περιβάλλον: Διεξήχθη σε 1 πανεπιστημιακό νοσοκομείο.	Εργαλείο: The Jefferson Scale of Attitudes toward Physician – Nurse Collaboration (Hojat et al., 1999). E: Περιεχομένου και κλίμακας κυμαίνεται από 0.77-1.00 και 0.88-0.94 αντίστοιχα. A: Cronbach alpha 73.2. Τρόπος συλλογής δεδομένων: Ατομική Διανομή ερωτηματολογίου στους συμμετέχοντες.	Οι νοσηλεύτες είχαν πιο θετική στάση ως προς την συνεργασία σε σχέση με τους ιατρούς (p < 0.001). Θετική συσχέτιση με την κλίμακα στάσεων έδειξαν να έχουν, η ηλικία (0.127) η κυριαρχία των ιατρών (0.142) και η εκπαίδευση (0.169).

μία μελέτη των Kaifi et al., (2021) όπου συγκρίνοντας ιδιωτικό και δημόσιο νοσοκομείο αναφέρει ότι οι επαγγελματίες υγείας σε δημόσιο νοσοκομείο (ιατροί και νοσηλευτές) έχουν θετικότερη στάση σε σχέση με τους επαγγελματίες υγείας σε ιδιωτικό νοσοκομείο απέναντι στη ΔΣ (Kaifi et al., 2021).

Αναφορικά με τη σχέση μεταξύ τμημάτων και ΔΣ τα τμήματα εντατικών μονάδων είχαν υψηλότερη βαθμολογία στη παράμετρο κοινή εκπαίδευση και ομαδική εργασία, τα γενικά τμήματα στη παράμετρο φροντίδα έναντι θεραπείας, ενώ τα χειρουργικά τμήματα στη παράμετρο αυτονομία των νοσηλευτών και στην απόρριψη της κυριαρχίας των ιατρών (Hossny and Sabra, 2021). Επιπλέον στη μελέτη των Elsous et al., (2017) αναφέρεται ότι, στα γενικά τμήματα υπάρχει πιο θετική στάση απέναντι στη ΔΣ σε σχέση με τα χειρουργικά και μαιευτικά τμήματα (Elsous et al., 2017).

5.	Zheng RM, Sim YF, Koh GC (Σγκαπούρν, 2016)	Ο καθορισμός των στάσεων των ιατρών και των νοσηλευτών ως προς την διεπαγγελματική συνεργασία, επιπλέον εάν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά μπορούν να επηρεάσουν τις στάσεις και ποιοι παράγοντες μπορούν να διευκολύνουν την διεπαγγελματική συνεργασία.	Περιγραφική μελέτη συσχέτισης. Ευκολίας. νοσηλευτές (n =253) Ιατροί (n =161) Π.Α.: 91% Περιβάλλον: 9 πολυκλινικές.	Εργαλείο: The Jefferson Scale of Attitudes toward Physician – Nurse Collaboration (Hojat et al., 1999). E: Δεν αναφέρεται. A: Cronbach alpha 0.776. Τρόπος συλλογής δεδομένων: Ατομική Διανομή ερωτηματολογίου στους συμμετέχοντες.	Οι νοσηλευτές είχαν πιο θετική στάση ως προς την συνεργασία σε σχέση με τους ιατρούς (p=.006). Οι νοσηλευτές με υψηλότερο επίπεδο μόρφωσης είχαν πιο θετική στάση σε σχέση με αυτούς που είχαν μόνο τη βασική εκπαίδευση (p=.029). Οι γυναίκες είχαν πιο θετική στάση σε σχέση με τους άντρες συμμετέχοντες (p=.036). Η θετική συσχέτιση μεταξύ επιπέδου εκπαίδευσης και θετικής στάσης παρέμεινε και στην ανάλυση παλινδρόμησης (p=.018).
6.	Bowles D, McIntosh G, Hemrajani R, Yen MS, Phillips A, Schwartz N, Tu SP, Dow AW. (Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, 2016)	Αξιολόγηση της διαφοράς ως προς την αντίληψη που αφορά την διεπαγγελματική συνεργασία μεταξύ νοσηλευτών και ιατρών και η διερεύνηση πιθανών παραγόντων που συμβάλλουν σε ατομικό και οργανωσιακό επίπεδο σε οποιαδήποτε διαφορά.	Περιγραφική μελέτη συσχέτισης. Ευκολίας. ιατροί (n = 65), νοσηλευτές (n = 54) Π.Α.: 22% νοσηλευτές (N=54), 33% ιατροί (N= 47), 50%, ειδικοί ιατροί (N=18) Περιβάλλον: Πανεπιστημιακό νοσοκομείο.	Εργαλείο: Κλίμακα Διεπαγγελματικής Συνεργασίας (Kenaszchuk και συν., 2010). E: Παραπέμπει στο Δημιουργό. A: Παραπέμπει στο Δημιουργό. Τρόπος συλλογής δεδομένων: Διαδικτυακό ερωτηματολόγιο.	Χαμηλότερη αντίληψη σε σχέση με την διεπαγγελματική συνεργασία παρατηρήθηκε μεταξύ των νοσηλευτών σε σχέση με τους ιατρούς (p = .0001).
7.	Matthew Alcusky, PharmD, MS, Luciano Ferrari, PhD, Giuseppina Rossi, MD, Mengdan Liu, MS, Mohammadreza Hojat, PhD, and Vittorio Maio, PharmD, MS, MSPH (Ιταλία, 2016)	Διερεύνηση των στάσεων ως προς την συνεργασία των νοσηλευτών και των ιατρών σε νεοσύστατα ιατρικά κέντρα φροντίδας στην Ιταλία.	Περιγραφική μελέτη συσχέτισης. Ευκολίας. ιατροί (n = 104) νοσηλευτές (n = 87) Π.Α.: 67% Περιβάλλον: 12 ιατρικά κέντρα.	Εργαλείο: The Jefferson Scale of Attitudes toward Physician – Nurse Collaboration (Hojat et al., 1999). E: 0.28 - 0.61 A: Cronbach α= 82 Τρόπος συλλογής δεδομένων: Διαδικτυακό ερωτηματολόγιο.	Οι νοσηλευτές έδειξαν θετικότερη στάση ως προς την διεπαγγελματική συνεργασία σε σχέση με τους ιατρούς (p=.01).Θετική συσχέτιση με την κλίμακα στάσεων έδειξαν να έχουν, η ηλικία (p=.01), η κυριαρχία των ιατρών (p=.01), και η εκπαίδευση (p= .01). Οι γυναίκες είχαν πιο θετική στάση σε σχέση με τους άντρες συμμετέχοντες (p=.01).
8.	Suryanto, M.Nursa, Virginia Plummer, RN, PhD Beverley Copnell, RN, PhD (Ινδονησία, 2016)	Αξιολόγηση της στάσης του νοσηλευτικού και ιατρικού προσωπικού ως προς την συνεργασία σε ένα τμήμα επείγοντων περιστατικών στην Ινδονησία.	Συγκριτική Μελέτη. Ευκολίας. ιατροί (n = 24) νοσηλευτές (n = 47) Π.Α.: 92% νοσηλευτές και ιατροί 77% Περιβάλλον: Γενικό Νοσοκομείο.	Εργαλείο: The Jefferson Scale of Attitudes toward Physician – Nurse Collaboration (Hojat et al., 1999). E: Δεν αναφέρεται A: Cronbach α 85 Τρόπος συλλογής δεδομένων: Ατομική Διανομή ερωτηματολογίου στους συμμετέχοντες.	Οι νοσηλευτές είχαν πιο θετική στάση όσον αφορά τη διεπαγγελματική συνεργασία συγκριτικά με τους ιατρούς (P <0,001) . Η εμπειρία φάνηκε να έχει θετική συσχέτιση με τη στάση των συμμετεχόντων έναντι στη συνεργασία (P = 0,023).
9.	A. Charlotta Weaver, MD, Mary Callaghan, APN, AOCNS, Abby L. Cooper, RN, MSN, James Brandman, MD, MS, and Kevin J. O'Leary, MD, MS (Σικάγο, 2015)	Ο καθορισμός του χαρακτήρα της συνεργασίας μεταξύ των επαγγελματιών σε ογκολογικό τμήμα ενδονοσοκομειακής περιθαλψής και ο καθορισμός ύπαρξης τυχών εμποδίων στη δημιουργία συνεργασίας.	Περιγραφική μελέτη συσχέτισης. Ευκολίας Νοσηλευτές (n = 89), ιατροί (n = 9) Ειδικευόμενοι ιατροί (n = 16) και Ειδικοί Ιατροί (n = 15) Π.Α.: 129 (67%) Νοσηλευτές 71%, Ιατροί 67% Ειδικευόμενοι 59% και Ειδικοί Ιατροί 64% Περιβάλλον: Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Ογκολογικό τμήμα.	Εργαλείο: The Safety Attitudes Questionnaire team work climate (Sexton και συν., 2006). E: Παραπέμπει στο Δημιουργό A: Παραπέμπει στο Δημιουργό Τρόπος συλλογής δεδομένων: Διαδικτυακό ερωτηματολόγιο.	Ως προς την συνεργασία οι νοσηλευτές παρουσίασαν τις χαμηλότερες βαθμολογίες (69,7) ενώ οι ειδικευόμενοι τις υψηλότερες (81,9, P=0,01). Οι βαθμολογίες συνεργασίας των ιατρών σε σχέση με τους νοσηλευτές ήταν υψηλές και κυμαίνονταν από 87% - 100% vs νοσηλευτές 35% - 65% (P<.02).
10.	Luca Caricati, Monica Guberti, Patrizia Borgognoni, Carmen Prandi, Ivana Spaggiari, Emanuela Vezzani, and Marina Iemmi. (Ιταλία, 2015)	Η ανάλυση της επίδραση του επαγγέλματος και της ομαδικής δέσμευσης όσο αφορά στην διεπαγγελματική συνεργασία μεταξύ νοσηλευτών και ιατρών με βάση το μοντέλο διπλής ταυτότητας.	Περιγραφική μελέτη συσχέτισης. Ευκολίας. Νοσηλευτές (n = 447), ιατροί (n = 166) Π.Α. : 64,2% Περιβάλλον: Δημόσιο Νοσοκομείο	Εργαλείο: Nurse–Physicians Collaboration Scale (NPCS Ushiro, 2009). E: Παραπέμπει στη διαδικασία εγκυρότητας τους Fornell and Larcker's (1981) A: Cronbach α = 0.80 Τρόπος συλλογής δεδομένων: Ατομική διανομή ερωτηματολογίου στους συμμετέχοντες.	Οι ιατροί σημείωσαν υψηλότερες βαθμολογίες σε σχέση με τους νοσηλευτές όσο αφορά στην αντίληψη της συνεργασίας (b = 0.21, p< .001).

11.	Yong Wang, Yong-fang Liu, Hao Li, and Tingyu Li (Κίνα, 2015)	Η σύγκριση της στάσης των παιδίατρων και των φοιτητών ιατρικής με τους νοσηλευτές και τους φοιτητές νοσηλευτικής ως προς την συνεργασία. Επιπρόσθετα τη διερεύνηση, τυμών διαφοράς στη στάση ως προς την διεπαγγελματική συνεργασία, εάν μπορεί να σχετίζεται με το φύλο ή την κλινική πρακτική εμπειρία.	Περιγραφική μελέτη συσχέτισης. Τυχαίο. Παιδίατροι (n = 118) Ασκούμενοι Παιδίατροι (n = 98) Φοιτητές Ιατρικής (n = 96) Παιδιατρικοί Νοσηλευτές (n = 126) Ασκούμενοι Νοσηλευτές (n = 118) Φοιτητές Νοσηλευτικής (n = 100) Π.Α.: Δεν αναφέρεται Περιβάλλον: Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο.	Εργαλείο: The Jefferson Scale of Attitudes toward Physician – Nurse Collaboration (Hojat et al., 1999). E: Παραπέμπει στο Δημιουργό A: Παραπέμπει στο Δημιουργό Τρόπος συλλογής δεδομένων: Ατομική διανομή ερωτηματολογίου στους συμμετέχοντες.	Οι νοσηλευτές σημείωσαν πιο θετική στάση ως προς την ομαδική συνεργασία σε σχέση με τους ιατρούς (p = 0.04). Επιπλέον στους παράγοντες που αφορούσαν “κοινή εκπαίδευση και ομαδική συνεργασία” και “φροντίδα έναντι θεραπείας,” (20.58 έναντι 19.26, και 10.3 έναντι 9.72 αντίστοιχα), ενώ στον παράγοντα που αφορά την “κυριαρχία των ιατρών” οι ιατροί σημείωσαν υψηλότερες βαθμολογίες σε σχέση με τους νοσηλευτές (2.95 έναντι 2.29, p = 0.03).
12.	Eden Amsalu, Brihanu Boru, Firehiwot Getahun and Begna Tulu (Αιθιοπία, 2014)	Η αξιολόγηση της στάσης των νοσηλευτών και των ιατρών ως προς την συνεργασία ιατρών –νοσηλευτών και το επίπεδο ικανοποίησης που αφορά την ποιότητα της μεταξύ τους συνεργασίας.	Περιγραφική μελέτη συσχέτισης. Τυχαίο. Νοσηλευτές (n = 176) και Ιατροί (n=53) Π.Α.: 90.50%. Περιβάλλον: 2 Περιφερειακά νοσοκομεία.	Εργαλείο: The Jefferson Scale of Attitudes toward Physician – Nurse Collaboration (Hojat et al., 1999). E: Δεν αναφέρεται A: 0.79 για τους Νοσηλευτές, 0.84 για τους Ιατρούς, 0.78 και για τις 2 ομάδες . Τρόπος συλλογής δεδομένων: Ατομική διανομή ερωτηματολογίου στους συμμετέχοντες.	Οι νοσηλευτές παρουσίασαν θετικότερη στάση ως προς την διεπαγγελματική συνεργασία σε σχέση με τους ιατρούς (49.63 έναντι 47.49 αντίστοιχα, p = 0.043). Επίσης στατιστικά σημαντική διαφορά εντοπίστηκε στους παράγοντες “φροντίδα έναντι θεραπείας,” και “κυριαρχία των ιατρών” (p = 0.01, p = 0.004, αντίστοιχα). Όσο αφορά το βαθμό ικανοποίησης τους από τη μεταξύ τους συνεργασία φάνηκε ότι 72 νοσηλευτές (41%) και 21 (40%) ιατροί την εκτιμούν ως “φτωχή” και μόνο 5 (3%) νοσηλευτές και κανένας ιατρός την εκτιμούν ως εξαιρετική.
13.	Vasiliki Matziou, Efrosyni Vlahioti, Pantelis Perdikaris, Theodora Matziou, Efstathia Megapanou and Konstantinos Petsios (Ελλάδα, 2014)	Η διερεύνηση των αντιλήψεων των ιατρών και των νοσηλευτών αναφορικά με την επικοινωνία και τη συνεργασία καθώς και τους παράγοντες οι οποίοι μπορούν να τις επηρεάσουν.	Περιγραφική μελέτη. Ευκολίας. Νοσηλευτές (n=200) και Ιατροί (n =100) Π.Α.: Νοσηλευτές 98.5% και Ιατροί 93%. Περιβάλλον: Δύο δημόσια νοσοκομεία.	Εργαλείο: “Communication and Collaboration among physicians and nurses” questionnaire (Vazirani, Hays, Shapiro, & Cowan, 2005). E: Μέρος A (a=0.87) Μέρος B (a=0.75) και συνδυασμός των 2 (a=0.80). A: Μέρος A (Νοσηλευτές) Cronbach a=0.87. Μέρος B Ιατροί Cronbach a= 0.91 και Νοσηλευτές Cronbach a= 0.78. Τρόπος συλλογής δεδομένων: Ατομική διανομή ερωτηματολογίου στους συμμετέχοντες.	Παράγοντες που επηρεάζουν σημαντικά την επικοινωνία και τη συνεργασία είναι τα χρόνια υπηρεσίας, το μέγεθος της κλινικής, το πανεπιστημιακό γκισό και οι μετριοκρατικές σπουδές σύμφωνα με την άποψη των νοσηλευτών (p < 0,05). Για τους ιατρούς, η ηλικία, το φύλο, τα χρόνια εμπειρίας και το μέγεθος της κλινικής φαίνεται να επηρεάζουν σημαντικά την επικοινωνία και τη συνεργασία με το νοσηλευτικό προσωπικό (p < 0,05).

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Αρκετές μελέτες αποκαλύπτουν ότι το επίπεδο συνεργασίας μεταξύ ιατρών και νοσηλευτών είναι χαμηλό (Elham and Hanafy, 2018) ενώ κάποιες άλλες ότι το επίπεδο συνεργασίας από μέρους των νοσηλευτών είναι υψηλότερο σε σχέση με το επίπεδο συνεργασίας των ιατρών (Melkamu et al., 2020). Επιπλέον φαίνεται ότι οι απόψεις μεταξύ των δύο δίστανται όσο αφορά το επίπεδο ικανοποίησης, ως προς τη μεταξύ τους συνεργασία, με τους ιατρούς στην πλειοψηφία των μελετών να τη θεωρούν ικανοποιητική σε αντίθεση με τους νοσηλευτές (Hossny and Sabra, 2021).

Στην πλειοψηφία των μελετών οι ιατροί είναι άντρες και η πλειοψηφία των νοσηλευτών γυναίκες και όπως χαρακτηριστικά αναφέρετε στη μελέτη των Hossny and Sabra, (2021) στις χώρες της Μέσης Ανατολής τόσο η νοοτροπία όσο και η κουλτούρα των χωρών αυτών, αποδέχεται και επικροτεί τον ρόλο του ιατρού ως κυρίαρχο και του νοσηλευτή ως ‘υπηρέτη’, πεποιθήσεις που είναι βαθιά ριζωμένες από αρχαιότατων χρόνων (Elham and Hanafy, 2018; Hossny and Sabra, 2021; Shahrzad, 2015). Τα προαναφερόμενα σε συνδυασμό με τη υποδιέστρη θέση που έχει η γυναίκα σε σχέση με τον άντρα συμβάλλουν στον κυρίαρχο ρόλο του ιατρού που στη πλειοψηφία τους είναι άντρες (Amsalu et al., 2014).

Οι νοσηλευτές με ανώτερη εκπαίδευση είχαν πιο θετική στάση αυτό

ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι στα προγράμματα προηγμένης εκπαίδευσης προωθείται η θετική στάση ως προς την ΔΣ. Θα πρέπει να δίδεται έμφαση και να προωθείται τόσο στη βασική εκπαίδευση των νοσηλευτών όσο και των ιατρών, η εκπαίδευση στη ΔΣ, καθώς επίσης και η συνεχιζόμενη εκπαίδευση και επανεκπαίδευση επί του θέματος (Zheng, 2016). Τόσο οι νοσηλευτές όσο και οι ιατροί εκπαιδεύονται σε διαφορετικά περιβάλλοντα, σε διαφορετικά προγράμματα σπουδών χωρίς καμία αλληλεπίδραση μεταξύ τους, ωστόσο αναμένεται και θεωρείται φυσικό επακόλουθο να συνεργάζονται αποτελεσματικά όσο αφορά τη φροντίδα του ασθενή. Παρά το γεγονός ότι η νοσηλευτική στο πέρασμα των χρόνων άλλαξε και πέρασε μέσα από μία διαδικασία επιστημονικής εξέλιξης και ανόδου, επαναπροσδιόρισε τη θέση της, με την πανεπιστημιακή εκπαίδευση, και επαναπροσδιορίστηκε στον νοσοκομειακό χώρο, εντούτοις στην επαγγελματική πραγματικότητα λίγα πράγματα είναι αυτά που άλλαξαν στις σχέσεις τους μεταξύ των δύο επαγγελματικών κατηγοριών, των ιατρών και των νοσηλευτών (House and Havens 2017).

Ένας παράγοντας που φαίνεται να συμβάλλει στη ΔΣ είναι η ηλικία. Μια πιθανή εξήγηση θα μπορούσε να είναι ότι η νοοτροπία, η σκέψη, αλλά και η αποδοχή του ρόλου των άλλων στο συμπληρωματικό μοντέλο πρακτικής φροντίδας ωριμάζουν όταν αυξάνεται η ηλικία (Elsous et al., 2017). Φάνηκε ότι σε τμήματα όπου οι νοσηλευτές ήταν μεγαλύτεροι ηλικιακά από τους ιατρούς και είχαν περισσότερα

από 10 χρόνια υπηρεσίας, είχαν πιο θετική στάση (Suryanto et al., 2016), παράλληλα στην ίδια μελέτη φάνηκε ότι οι νεαρότεροι νοσηλευτές που είχαν όμως ανώτερη εκπαίδευση, είχαν επίσης πιο θετική στάση.

Περιορισμοί της μελέτης

Οι μελέτες σε αυτή τη βιβλιογραφική ανασκόπηση έχουν διεξα- χθεί σε διάφορα περιβάλλοντα και ως εκ τούτου δεν υπάρχει ομοιογένεια γεγονός που πιθανό να εμπερικλείει κινδύνους στη γενίκευση των αποτελεσμάτων. Επίσης, ο σχετικά μικρός αριθμός άρθρων που πληρούσε τα κριτήρια για να συμπεριληφθούν στη ανασκόπηση καθώς και η διαφορά στη μεθοδολογική τους προσέγγιση μπορεί να δυσχεραίνουν τη χρήση των ερευνητικών αποτελεσμάτων. Καθώς επίσης και το γεγονός ότι 8 μελέτες χρησιμοποίησαν εργαλείο μέτρησης των στάσεων ενώ οι υπόλοιπες διαφορετικά εργαλεία τα οποία μετρούσαν αντιλήψεις, με επακόλουθο η σύγκρισή καθώς και η χρήση των αποτελεσμάτων τους να γίνεται με επιφύλαξη.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μέσα από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας τα ευρήματα καταδεικνύουν ότι στην πλειοψηφία των αποτελεσμάτων οι Νοσηλευτές έχουν θετικότερη στάση ως προς τη ΔΣ ενώ φάνηκε η επιθυμία και των δύο για κοινή εκπαίδευση και ομαδική εργασία. Επομένως, τα αποτελέσματα αυτής της μελέτης θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα για τη δημιουργία κοινών προγραμμάτων, αλλά και για την καλλιέργεια ενός πνεύματος συνεργασίας και εμπιστοσύνης μεταξύ των δύο ομάδων, με απώτερο σκοπό πάντα το καλώς νοούμενο συμφέρον του ασθενή. Για παράδειγμα, υπάρχουν θεματικές περιοχές οι οποίες είναι κοινές, όπως η επικοινωνία, η ενσυναίσθηση και άλλα θέματα τα οποία θα μπορούσαν άνετα να διδάσκονται στις δύο ομάδες από κοινού, χωρίς να επηρεάζεται η αυτονομία ή τα όρια πρακτικής της κάθε ομάδας. Επιπρόσθετα, η συνεργασία θα μπορούσε να ενισχυθεί περαιτέρω με διοικητικές παρεμβάσεις όπως είναι η δημιουργία διεπαγγελματικών ομάδων στις οποίες ο κάθε επαγγελματίας να εκφράζει την άποψη του μέσα από τις ειδικές γνώσεις και την εμπειρογνώμοσύνη του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Amsalu, E., Boru, B., Getahun, F., Tulu, B. (2014) Attitudes of nurses and physicians towards nurse-physician collaboration in northwestern Ethiopia: a hospital based cross-sectional study. *BMC Nursing*, 13(1) : 37. doi: 10.1186/s12912-014-0037-7.
- Bowles, D., McIntosh, G., Hemrajani, R., Yen, M.-S., Phillips, A., Schwartz, N., Tu, S.-P., and Dow, A. (2016) Nurse-physician collaboration in an academic medical centre: The influence of organisational and individual factors. *Journal of interprofessional care*, 30(5) 655-660. doi: 10.1080/13561820.2016.1201464.
- Caricati, L., Guberti, M., Borgognoni, P., Prandi, C., Spaggiari, I., Vezzani, E., Lemmi, M. (2015) The role of professional and team commitment in nurse-physician collaboration: A dual identity model perspective. *Journal of interprofessional care*, 29(5), p. 464-8. doi: 10.3109/13561820.2015.1016603.
- Elham, Y., El-Hanafy, Y. (2018) Nurse physician work- related relationship as perceived by both of them., *Egyptian Nursing Journal*, 15, p. 188-195.
- Elsous, A., Radwan, M., Mohsen, S. (2017) Nurses and Physicians Attitudes toward Nurse-Physician Collaboration: A Survey from Gaza Strip, Palestine. *Nursing research and practice*. Hindawi Limited, 2017: 7406278. doi: 10.1155/2017/7406278.
- Kenny, G. (2002) The importance of nursing values in interprofessional collaboration. *Br J Nurs*, 11(1):65-8. doi: 10.12968/bjon.2002.11.1.9328. PMID: 11826322.
- Girish, D. (2019) Collaboration between Nurses and Physicians. *International Journal of Advances in Nursing Management*, 7(1), p. 63-68. doi: 10.5958/2454-2652.2019.00016.7.
- Hojat, M., Gonnella, JS., Nasca, TJ., Fields, SK., Cicchetti, A., Lo Scalzo, A., Taroni, F., Amicosante, AM., Machineted, M., Tangucci, M., Liva, C., Ricciardi, G., Eidelman, S., Admi, H., Geva, H., Mashiach, T., Alroy, G., Alcorta-Gonzalez, A., Ibarra, D., Torres-Ruiz, A. (2003) 'Comparizon of American, Israeli, Italian, and Mexican physicians and nurses on the total and factor scores of the Jefferso9n scale of attitudes toward physician nurse collaborative relationships', *International Journal of nursing studies*, 40(4)p. 427-435. doi: 10.1016/s0020-7489(02)00108-6. PMID: 12667519.
- Honda, K., Takamizawa, E. (2018) Characteristics of "Nurse-physician Collaboration" as Perceived by Nurses at an Emergency Care Centre in Japan. *Int. J. Nursing Clinical Practice*., 5: 298. doi: 10.15344/2394-4978/2018/298.
- Hossny, E. K., Sabra, H. E. (2021) The attitudes of healthcare professionals towards nurse-physician collaboration. *Nursing Open*, 8(3), p. 1406-1416. doi: 10.1002/nop2.756.
- Kaifi, A., Tahir, MA., Ibad, A., Shahid, J., Anwar, M. (2021) Attitudes of nurses and physicians toward nursephysician interprofessional collaboration in different hospitals of Islamabad-Rawalpindi Region of Pakistan. *Journal of Interprofessional Care*, 35(6), p. 863-868. doi: 10.1080/13561820.2020.1853079.
- Alcusky, M., Ferrari, L., Rossi, G., Liu, M., Hojat, M., Maio, V. (2016) Attitude toward collaboration among practitioners in newly established medical homes: a survey of nurses, general practitioners, and specialists. *American journal of Medical Quality*, 31(6) p. 526-535. doi: 10.1177/1062860615597744.
- Matziou, V., Vlahioti, E., Perdikaris, P., Matziou, T., Megapanou, E., Petsios, K. (2014) Physician and nursing perceptions concerning interprofessional communication and collaboration. *Journal of Interprofessional Care*, 28(6) p. 526-533. doi: 10.3109/13561820.2014.934338.
- Miller, K., Reeves, S., Zwarenstein, M., Beales, J., Kenaszchuk, C. (2008) Nursing emotion work an interprofessional collaboration in general internal medicine wards :a qualitative study', *Journal of Advanced Nursing*, 64(4), p. 332 343.
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., Altman, DG.(2010) Preferred reporting items for systematic reviews and metaanalyses: The PRISMA statement. *Int J Surg*. 8 (5) p. 336-341. doi: 10.1016/j.ijsu.2010.02.007.
- Peters, M.D.J., Godfrey, C.M., Mclnerney, K.H., Parker, D.A.,Baldini, S. C. (2015) Guidance for conducting systematic scoping. *Int J Evid Based Healthc*, 13(3): p. 141-146.
- Zakerimoghadam, M., Ghiyasvandian, S., Kazemnejad Leili, A. (2015) Nurse- physician collaboration: The attitudes of Baccalaureate Nursing Students at Tehran University of medical sciences.', *Iranian Red Crescent Medical Journal*, 25; 17(4): e23247. doi: 10.5812/ircmj.17(4)2015.23247.

18. Sollami, A., Caricati, L., Sarli, L. (2015) Nurse - Physician collaboration : A meta- analytical investigation of survey scores. *Interprofessional care*, 29(3) p. 223-229.
19. Suryanto, V., Copnell, B. (2016) Collaboration between nurses and physicians in an Indonesian Emergency Department. *Australasian Emergency Nursing Journal*. 19(2), p. 82-89. doi: 10.1016/j.aenj.2016.04.001.
20. Weaver, AC., Callaghan, M., Cooper, AL., Brandman, J., O'Leary, KJ. (2015) Assessing Interprofessional Teamwork in Inpatient Medical Oncology Units. *Journal of oncology practice*, 11(1), p. 19-22. doi: 10.1200/JOP.2014.001536.
21. Wang, Y., Liu, YF., Li, H., Li, T. (2015) Attitudes toward Physician-Nurse collaboration in Pediatric workers and Undergraduate Medical- Nursing Students. *Behav Neurol*. :846498. doi: 10.1155/2015/846498
22. Zheng RM, Sim YF, Koh GC. (2016) Attitudes towards interprofessional collaboration among primary care physicians and nurses in Singapore. *Journal of Interprofessional Care*, 30(4) p. 505-511. doi: 10.3109/13561820.2016.1160039.
23. Μπουράντας Δ., Π. Ν. (2003) Διοίκηση Ανθρώπινων Πόρων. Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου.
24. Σαπουντζή- Κρέπια, Δ. (2004) Χρόνια ασθένεια και νοσηλευτική φροντίδα. Β έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΛΛΗΝ.